

ІВАН КРАВЧЕНКО
(Полтава)

РОЛЬ ЛІДЕРА СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Розглянуто роль і значення лідера студентської групи вищого навчального закладу, важливість лідерських якостей для формування високопрофесійної, творчої особистості майбутнього фахівця.

Ключові слова: студентська навчально-виховна група, лідер, староста групи, навчання, виховання.

Особистісний і професійний розвиток суб'єкта освітнього процесу досягається шляхом створення педагогічно зорієнтованого середовища – своєрідної просторово-часової організації об'єктивного світу, що здійснює позитивний вплив на людину. Педагогічно зорієнтоване середовище розглядається професором А. М. Бойко як синтез освітньо-виховних, морально-психологічних, інформаційних, кадрових умов; сукупність відношень суб'єктів освітнього процесу [1, с. 17].

Актуальність, роль і значення лідера студентської групи у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів полягає у тому, що нині загальною проблемою вищої школи є формування особистості лідера, бо свідоме бажання студентів досягти найкращих успіхів, розвиток їх лідерських здібностей та якостей буде сприяти успішному професійному становленню в майбутньому. Аналіз стану та результатів навчання, виховання, організації спортивно-масової та дозвілдової діяльності у студентських групах ВНЗ свідчить про пропорційну залежність особистісних якостей формального лідера (старости) та основних показників діяльності групи.

В умовах сучасної вищої школи навчання, виховання, розвиток і формування особистості здійснюється у студентській групі (колективі). Ось чому в нашій педагогіці багато уваги приділялося і приділяється розробці теорії і методики виховання колективу. Особливо великий унесок у вирішення цієї проблеми зробили такі відомі педагоги: В. О. Білоусова, М. Й. Варій, А. С. Макаренко, Л. Д. Столяренко, В. О. Сухомлинський, С. Т. Шацький та ін.

Потрібно сказати, що багато педагогів інших держав підтверджують, що розроблені нашою педагогікою теорії колективного виховання є значним досягненням світової педагогічної думки, і це дало поштовх для подальшого її розвитку.

В останні роки нами зафіксовано зростання інтересу зарубіжних учених до окресленої проблеми (У. Беніс, Г. Варен, А. Герберт, Ф. Тетлок, І. Штайнер та ін.). Спектр їхніх досліджень різноманітний і базується як на індивідуальному, так і на груповому підходах.

Мета дослідження полягає у вивченні ролі і значення лідера студентської групи вищого навчального закладу, важливості лідерських якостей для формування високопрофесійної, творчої особистості майбутнього фахівця.

Додержуємося думки основоположника теорії колективу А. С. Макаренка, який, визначаючи вимоги до лідера навчально-виховної групи, писав: «Лідер завжди повинен прагнути до того, щоб група була дружнім колективом, свій авторитет він буде на своїй кращій роботі, на зразковій поведінці, принциповості і при цьому не перетворюється на начальника» [2, с. 16].

Інтерпретуючи організаційні структури, якими оперував А. С. Макаренко, на умови сьогоденної вищої школи, можемо отримати дієву модель самоврядування студентського колективу.

На чолі груп повинен стояти формальний лідер (староста) – один із членів колективу. Може бути два принципи висування формального лідера – призначення і вибори (призначення – коли немає міцного колективу). Старост обирають персонально на загальних зборах групи. Праця старости розглядається як найвідповідальніше навантаження, що свідчить про довіру до нього керівництва і колективу.

Староста повинен дбати про всі ланки роботи: навчальну, спортивну, культурну, естетичну, екологічну й ін. Щодо всіх недоліків староста повинен радитися з куратором, адміністрацією вишу, обговорювати на загальних зборах групи.

З числа студентів у групі виділяють одного помічника старости та спортивного організатора. Ці кандидатури намічає вся група або персонально висуває староста, їх затверджує педагогічне керівництво. Керівництво групи на чолі зі старостою має такі функції:

- стежити, щоб усі студенти відвідували заняття, не запізнювалися;
- стежити за санітарним станом групи, якістю прибирання, виконання черговими їхніх обов'язків;
- стежити за успішністю студентських груп у навчальній діяльності, організовувати допомогу відстаючим;
- стимулювати одногрупників до гурткової роботи;
- домагатися підвищення культурного рівня студентів, регулювати товариські взаємини, привчати до розв'язання конфліктів мирним чином;
- вести рішучу боротьбу з негативними нахилами окремих студентів, виховувати в одногрупників повагу до чужої праці, діяльності, толерантність.

Старосту слід обирати на 3-6 місяців, тому що:

- 1) за цей короткий строк старости почувають себе уповноваженими колективу;
- 2) через виконання таких обов'язків проходить багато студентів;
- 3) обов'язки старости, що вимагають додаткового напруження, не стають за цей строк обтяжливими для студентів [3, с. 36-38].

Гальмує процес росту якісних показників навчання студентських груп і те, що сьогодні недостатня увага приділяється підбору і обранню формального лідера групи – старости. Наукове обґрунтування системи підбору старости групи поки що відсутнє. Діяльність старост навчальних груп зі студентами не завжди буває продуктивною щодо навчання, виховання, вирішення інших питань навчально-виховного та організаційного процесу вишу. Непідготовлений, із низькими лідерськими та індивідуально-особистісними якостями староста групи, як правило, не здатний створити таку морально-психологічну та ділову атмосферу у підпорядкованій групі, яка б гарантувала досягнення високих показників у навчанні, створювала сприятливі умови для розкриття потенціалу кожного студента. У діяльності науково-педагогічних працівників недосконалою системою навчання практиці роботи старост груп управління соціально-психологічними процесами, вмінню забезпечити ефективний педагогічний вплив на групу в цілому і на кожну особистість студента окремо. Стає проблематичним, а іноді й просто неможливим обрати старосту у стихійно сформованій групі. Практика, індивідуальна робота зі студентами таких навчально-виховних груп засвідчує, що бути старостою майже ніхто не виявляє бажання. Аналізуючи причини такого стану, доходимо висновку, що у багатьох членів навчально-виховних груп майже відсутні почуття обов'язку, зацікавленість у результатах навчальної діяльності, не сформована працездатна, доброзичлива атмосфера. Старости навчальних груп не навчені вмінню створювати ділову обстановку, впливати на інших, боятися висувати відповідні вимоги до окремих студентів. При підборі старост не завжди звертають увагу на наявність у студента-першокурсника лідерських якостей, педагогічного такту, особистої організованості, здатності до ефективного впливу на одногрупників, недостатньо враховуються результати навчання перед вступом до ВНЗ.

Лідер – це людина, яка здатна впливати на групу студентів у цілому, а лідерство – процес, що базується на формуванні здатності впливу авторитету однієї лю-

дини на поведінку інших. Без лідера-старости неможлива позитивно спрямована діяльність студентської групи, бо він є елементом упорядкування групи. Формуючи склад навчальної групи, необхідно обирати для неї лідера так, щоб він міг подолати суперечності й труднощі, забезпечити подальший розвиток групи. Значення його не вичерпується лише формуванням групи, він виконує важливе завдання підтримання здорового морально-психологічного клімату, згуртованості, високої працездатності кожного студента на досягнення успіхів у навчанні та суспільному житті. Як свідчить досвід, за темпераментом це мають бути холерик або сангвінік, і ні в якому разі не флегматик чи меланхолік.

Підібрати лідера за встановленими вище вимогами важко, бо людина одночасно не може мати всі названі риси, але за більшістю із цих рис, що притаманні тому чи іншому індивідууму, можна вибрати лідера.

Учений Л. Д. Столяренко визначає такі типи лідерів: лідер-організатор, лідер-творець, лідер-борець, лідер-дипломат, лідер-утішник, лідер-вожак [5, с. 78].

Ураховуючи специфіку діяльності студентської групи у навчально-виховному процесі вищої школи, на посаду старости доцільно обирати студентів, яким притаманні якості лідера-організатора і лідера-творця. Вихованню особистості як лідера сприяє також навчання творчій праці, тобто мобілізація духовних сил особистості, яка притаманна як фізичній, так і розумовій праці. А. С. Макаренко визначав «первісний колектив як такий колектив, де окремі його члени опиняються у постійному та ідеологічному об'єднанні» [4, с. 280].

У Законі України «Про вищу освіту», який є правовою основою створення та діяльності студентського самоврядування, зазначено, що «органи студентського самоврядування сприяють гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника». Мотивація та лідерство у колах студентства та студентського самоврядування є визначальним для того, щоб молодь активно брала участь у формуванні та реалізації молодіжної та освітньої політики.

Природа, специфіка, функції, типологія лідерства як форми неофіційного керівництва досліджується у працях В. Ф. Ануфрієва, В. Д. Гончарова, В. І. Зацепіна, Т. Н. Мальковської. Серед найголовніших рис лідера студентського самоврядування слід виокремити чесність, стриманість і невимушеність, уміння слухати, сприйнятливість, уміння увійти в становище іншого, ініціативність, уміння мотивувати.

Фахівці з лідерства вважають, що чесність – найважливіша риса лідера чи керівника. Чесність у всьому – оптимальний спосіб завоювати довіру студентського самоврядування, у студентському середовищі взагалі. Справжній лідер думає не про себе, а про студентство, поводить себе неформально і невимушено.

Інша модель лідерства, що має назву «Велика п'ятірка Стогділа», особистісні якості лідера узагальнює у п'яти широких поняттях:

- наполегливість і активність;
- дружність і згода;
- сумлінність і чесність;
- емоційна стабільність і самоконтроль;
- інтелект і прагнення вдосконалення [6, с. 134].

Лідер студентського самоврядування має володіти не тільки природними, але й професійними якостями, вміти враховувати, висловлювати і відстоювати погляди та інтереси всієї академічної студентської громади, брати безпосередню участь у діяльності підзвітних виконавчих органів студентського самоврядування. Лідер має вчасно враховувати помилки, адекватно реагувати на актуальні виклики студентства, вміти брати на себе відповідальність.

Указуючи на основні актуальні проблеми у навчально-виховному процесі вищих закладів освіти, багато викладачів-практиків відзначають, що вирішення проблем педагогіки і підвищення якості майбутніх фахівців залежить від зла-

гожденості праці науково-педагогічних працівників і лідерів студентських груп (старост). Активна діяльність викладачів і студентів груп спрямована на пошук внутрішніх резервів підвищення ефективності навчально-виховної роботи у ВНЗ.

До внутрішнього резерву підвищення успішності та ефективності навчання належить залучення формальних лідерів до процесу керування роботою студентів, особливо під час практичних, групових та інших видів занять. На основі педагогічних спостережень, аналізу результатів успішності навчання студентів робимо висновок, що існує пропорційна залежність ефективності роботи старости та результатів діяльності навчальних груп. Для успішного керування навчальною групою староста мусить набути певних знань із педагогічних основ самовиховання та самонавчання, а також умінь психолого-педагогічного впливу на студентів групи. На основі аналізу особистих якостей кожного студента, знання властивостей їх пам'яті та її належності до конкретного типу, староста забезпечує стратегію власних дій, спрямовану на допомогу в складанні студентами особистої програми самонавчання та самовиховання. Знання старостою групи педагогічних основ самовиховання сприяє формуванню відповідальності, створенню у групі атмосфери, яка буде сприяти спрямуванню на забезпечення набуття навичок і вмінь учитися, залученню студентів до наукових груп, підвищенню культурного рівня в навчанні і праці, створенню негативного ставлення до тих, хто навчається з небажанням або навчається пасивно. При вирішенні цих важливих завдань на практиці існує декілька суперечностей, які в конкретних умовах виступають рушійною силою розвитку та вдосконаленню педагогічних аспектів управління навчанням у ВНЗ. Ці суперечності доцільно згрупувати в такому порядку.

По-перше, старости групи мало чим відрізняються від загального контингенту студентів, але мають значний авторитет у групі. Авторитет – категорія, яка існує і працює як рушійна сила, коли має позитивне підкріплення. Саме для цього необхідне особливе ставлення до старост із боку викладачів та деканату. Однак, це не означає, що старости повинні користуватися якимись незаслуженими пільгами.

По-друге, старости, як правило, належать до лідерського типу особистості. Від навчальної діяльності старост, якщо в них сформована необхідність у самонавчанні та самовихованні, залежить організація та якість роботи групи в цілому.

По-третє, для старости педагогічна організація і якість роботи кожного студента – нелегке завдання внаслідок подолання таких суперечностей:

- старости не мають достатніх педагогічних знань, однак за посадовим статусом є керівниками груп;
- староста – ровесник своїх одногрупників, відсутня вікова дистанція.

Дії старости завжди оцінюються студентами, тому самодисципліна кожного із них – ключ до завоювання та підвищення свого авторитету.

Подолання цих суперечностей, незважаючи на складність роботи старости, є важливим завданням у роботі кураторів груп і деканату.

З метою виявлення студентів із необхідними лідерськими якостями науково-педагогічним працівникам університету доцільно пропонувати студентам цілу низку завдань, питань тощо, які б спонукали студентів до самостійного дослідження, відшукування потрібного матеріалу, вивчення спеціальної літератури, мобілізували творчу уяву, кмітливість. Велику увагу необхідно приділяти позааудиторній роботі, проведенню конференцій та диспутів, олімпіад, спортивних змагань та ін., де в різних умовах у студентів розкриваються якості лідера.

Отже, одне із завдань сучасного науково-педагогічного працівника вищої школи полягає у необхідності виховувати творчу особистість, а це, у свою чергу, потребує особливої уваги до виявлення та висунення лідерів навчально-виховного процесу.

Подальшого вивчення та дослідження потребує динаміка розвитку лідерських якостей старост навчальних груп та міжособистісна суб'єкт-суб'єктна взаємодія зі студентами протягом навчання на старших курсах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко А. М. Модернізація підготовки вчителя : єдність теорії і практики / А. М. Бойко // Збірн. наук. пр. Полтавського держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – № 5 (32). – Полтава, 2003. – С. 12-21.
2. Макаренко А. С. Сочинения : в 7 т. / А. С. Макаренко. – М., 1958. – . – Т. 5. – 510 с.
3. Макаренко А. С. Методика виховної роботи / А. С. Макаренко. – К., 1990. – 398 с.
4. Макаренко А. С. Сочинения : в 7 т. / А. С. Макаренко. – М., 1958. – . – Т. 5. – 280 с.
5. Столяренко Л. Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону, 2000. – 412 с. – Серия «Ученики, учебные пособия».
6. Скорик О. Є. Сходження на вершину : книжка для тих, хто прагне успішного лідерства : [навч.-метод. посіб.] / О. Є. Скорик [за ред. О. Є. Скорик; О. Є. Скорик, О. В. Васін, О. І. Вишневський та ін.]. – К. : Плеяди, 2005. – 116 с.

ИВАН КРАВЧЕНКО

РОЛЬ ЛИДЕРА СТУДЕНЧЕСКОЙ ГРУППЫ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Рассмотрена роль и значение лидера студенческой группы высшего учебного заведения, важность лидерских качеств старосты для формирования высокопрофессиональной, творческой личности будущего специалиста.

Ключевые слова: студенческая учебно-воспитательная группа, лидер, староста группы, обучение, воспитание.

IVAN KRAVCHENKO

ROLE OF A STUDENT'S GROUP LEADER AT A HIGHER INSTITUTION

The article deals with the role and importance of the leader of a student's group in a higher institution as well as the significance of the monitor's leadership qualities for the development of highly professional and creative personality of a future specialist.

Training, education, development and identity formation is carried out in the student group (team) in today's universities. That is why in our pedagogy much attention is paid to the development of the theory and methodology of the team training.

Pointing out the main current problems in the educational process of higher education institutions, many teachers and practitioners have noted that problems of pedagogy and improvement of the quality of future professionals depend on coordination of work of teaching staff and student group leaders (chiefs). Activity of faculty and group students is aimed at finding internal resources of improvement of teaching and educational work in universities.

Relevance, role and importance of student leadership in the educational process of universities is that now the general problem of higher education is development of the leader's personality, because conscious desire for students to achieve the best success, develop their leadership skills and qualities will contribute to successful professional development in the future. Analysis of results of training, education, mass sports and leisure activities in the university student groups shows the proportional relationship of personality traits of formal leader (headman) and key performance indicators of the group.

The leader is a person who is able to influence a group of students in general, and leadership is a process, based on the ability to influence the formation of the authority of one person on the behavior of others. Without a leader student groups activity can not be positively directed, because it is a part of group ordering. Shaping the educational group, one must choose a leader so that he could overcome the contradictions and difficulties, to develop the group further. Its importance is not limited only to the formation of the group, it performs the important task of maintaining healthy moral and psychological climate, cohesion, high performance of each student to achieve academic excellence and social life.

Keywords: student group, leader, group monitoring, teaching, upbringing.

Одержано 3.04.2013, рекомендовано до друку 15.04.2013.